

בתי ספר וארגזי חול: הערות על פרסום ציוני המיצ"ב

רן שפיגלר (*)

דמיינו ארגז חול ענק ובתוכו משחקים הרבה ילדים קטנים. ההורים עומדים בצד ומקשקשים ביניהם. לידם עומד שומר מזקין במדים של חברת ביטחון. השומר יודע שאדמת החול טובענית, ואם הרבה ילדים יצטופפו במקום אחד, הם ייפלו לתוך תהום. יתירה מזאת, לשומר מידע מפורט שמחלק את הארגז ל-"פיקסלים" ומציין את העמידות של כל פיקסל. ישנם פיקסלים עמידים יותר ועמידים פחות. כאשר הילדים משחקים באופן עצמאי וללא בקרה, אין כמעט סיכוי שהצפיפות בפיקסל כלשהו תחצה את הרמה הקריטית שתהפוך אותו לבולען. השומר לא חולק את המידע עם ההורים. אלא שבעקבות פסיקת בג"ץ שמחילה את חוק חופש המידע על חברת הביטחון, מצטווה השומר למסור להורים את המידע הטופוגרפי הנ"ל. הללו מזדעקים משיחתם הבטלה, פורצים לארגז החול ומעבירים את ילדיהם מהאזורים המסוכנים בארגז לאזורים הבטוחים יותר. חלקם אף מוציאים את הילדים מארגז החול לחלוטין. הזינוק הפתאומי במשקל הכולל שמוטל על ארגז החול בעקבות כניסת ההורים, והגידול בעומס שמוטל על האזורים שנחשבו בטוחים יחסית, מביאים לחציית הרמה הקריטית דווקא באותם אזורים, והילדים נופלים על הוריהם לתוך הבולען שנוצר.

המשל העגום הזה עלה במוחי לאחר שהתפרסמו תוצאות מבחני המיצ"ב. כמו הורים אחרים, גם אני הסתקרנתי לראות את ביצועיו של בית הספר אליו תלך כנראה בתי בשנה הבאה. מה למדתי מהציון? אני לא בטוח. האם הוא משקף את רמת המורים בבית הספר? את רמת הילדים? את האגרסיביות של מנהלת בית הספר בחתירה לציונים גבוהים, למשל ע"י רמיזה לתלמידים חלשים לפתח מחלת חום ביום של הבחינה (טריק ידוע), או ע"י העמקת התרגול לקראת הבחינה על חשבון פעילויות העשרה? אין לי מושג. מה אני אעשה עם המידע הזה? מן הסתם, אני אחוש בכוח שדוחף אותי לעבר בית הספר עם הציונים הגבוהים יותר, אבל אני לא מתרשם שהכוח הזה אינטליגנטי במיוחד. אני מרגיש פחות כמו צרכן מושכל ויותר כמו חלק מעדר.

ישנו רעיון חשוב, שמקובל מאד בכלכלה ומיושם בהקשרים אחרים: מסירת מקסימום מידע לצרכנים מעודדת תחרות ולפיכך רצויה. ישנם מקרים רבים בהם הוא תקף, למשל בבחירה בין סוגים שונים של יוגורט בסופרמרקט. ככל שלצרכן מידע מדויק יותר לגבי מחירים, כמויות וערכים תזונתיים, כך ייטב לו, בזכות התחרות בין היצרנים ובין הסופרמרקטים. לכן חוק סימון מחירים הוא דבר רצוי.

מאידך, ישנם מצבים בהם העיקרון "מקסימום מידע טוב לתחרות" עלול לזייף. למשל, נניח שבתי חולים יאולצו לפרסם שיעורי תמותה במחלקות ניתוח לב וחזה. מכיוון שהציבור אינו יודע את המצב בו היו שרויים החולים כאשר הגיעו למחלקות השונות (משתנה זה קשה יותר למדידה מהימנה מאשר תמותה), התחרות שיגרור הפרסום צפויה לדחוף מנהלי מחלקות להפעיל לחץ על רופאיהם לדחות פציינטים במצב קשה, כדי שלא ייפגעו בסטיטיסטיקה. ואלה דווקא הפציינטים עבורם איכות המנתח היא החשובה ביותר! (הכלכלנים יעקב גלזר ותומאס מגווייר עמדו על תופעה זו במאמר ב-2006). מעבר לנזק הישיר לחולים, חישבו על הדמורליזציה שנגרמת לרופא שחש בלחץ (סמוי לעתים) להפעיל שיקול אנטי-רפואי בהחלטה אם לקבל פציינט למחלקה. באופן דומה, למנהלי בתי ספר הרבה משימות, ואחת מהן היא ההחלטה כמה משאבים להקדיש למיצ"ב, בין אם מדובר בהכנה למבחן או בהטיית תוצאותיו. גם כאן, פרסום ציונים פרטני של בתי-ספר עלול לעוות את תמריצי המנהל באופן שעלול להזיק יותר מאשר להועיל.

אין להקיש מטיעון זה שיש לאסור על פומביות כלשהי. למשל, פרסום ציון ממוצע לפי רשות מקומית משרת את האינטרס הציבורי לדעת מה הקשר בין ביצועי התלמידים לבין המאפיינים הסוציו-אקונומיים שלהם, וקשה להאמין שהיא מעוותת את התמריצים החינוכיים של מנהלי בתי הספר. השאלה איזה מידע בדיוק לחשוף לצרכנים כאשר למוצר מימדים רבים שחלקם בלתי-מדידים, וכאשר למאפיינים של הצרכנים עצמם (השכלת ההורים, המצב הרפואי של הפציינט) השפעה על תוצאות המדידה, היא שאלה קשה שצריך לבחון אותה באופן פרטני, תוך התייעצות עם המורים והרופאים שניצבים בחזית ונדרשים להתמודד עם ההשלכות של ההחלטה. יישום עיוור של עיקרון "מקסימום מידע טוב לתחרות" בתחומים כגון חינוך או רפואה הוא עוד דוגמא לנזק שאקסטרפולציה שטחית של רעיון כלכלי מעבר ל-"תחום המחיה הטבעי" שלו יכולה לגרום, גם אם במקרה זה המלאכה לא נעשתה ע"י פרופ' לכלכלה אלא ע"י שופטים שפירשו חוק ראוי.

(* הכותב הוא פרופ' לכלכלה באוני' ת"א